

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ЮРИДИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

Кафедра документознавства,
інформаційної діяльності та
українознавства

Навчальне видання

Курсова робота:

виконала студентка групи ДІД-21
Коломієць Г.О.

Перевірив:

канд. істор. наук
ст. викладач кафедри ДІДУ
Недошитко І.Р.

Тернопіль 2016

ЗМІСТ

Вступ.....	3
Розділ 1. Загальна характеристика навчального видання	5
Розділ 2. Предметна область навчальних видань	11
Розділ 3. Види навчальних видань за цільовим призначенням і характером інформації	18
Розділ 4. Цільове призначення навчальних видань	24
Висновки	28
Список використаних джерел	29
Додатки.....	33

ВСТУП

Актуальність дослідження. На сьогоднішній день до ролі книги як основного джерела розвитку культури, виховання та освіченості кожної людини слід підходити історично. Адже, з появою у світі нових засобів інформації та технічного прогресу, людство все більше почало забувати про книгу. Однак, вона може повернути втрачені позиції у суспільстві, де державна політика робить область культури незалежною від комерційних цілей та присутній ефективний контроль за її змістом. Адже, за допомогою культури формується активний, творчий інтелект і висока духовність особистості, інтелектуальний потенціал народу, що є головною умовою виходу суспільства на нові рівні цивілізації. Тому, навчальні книги виступають не лише засобом навчання та виховання, але й мають на меті підвищення рівня культури тих, хто навчається.

Історія доводить, що масова духовна культура розвивалася насамперед як культура друкованого слова. Тому, книга поряд із традиційним словесним спілкуванням, була засобом комунікації протягом тривалого періоду часу. Разом з цим, вона асоціювалася з навчанням і в міру розвитку педагогіки й системи народного утворення, виділяється відносно самостійний тип книги – навчально-педагогічна книга.

За своєю суттю навчальна книга може як стимулювати загальнокультурні інтереси, так і гальмувати їхнє формування, що може призвести до зменшення цільової аудиторії читачів. Таким чином, можна сказати, що навчальна книга здатна виконувати таку ж роль, якщо не більшу, як і будь-яка інша книга в процесі поширення культури в суспільстві.

Отже, актуальність дослідження полягає у тому, що в сучасному світі навчальна книга втрачає свою цінність, через стрімкий розвиток інформаційних технологій. Наразі вся інформація, яка необхідна для навчання розміщена на сторінках мережі Інтернет, де будь-хто може знайти необхідний ресурс за лічені хвилини. В свою чергу це призводить до

зменшення зацікавленості відвувати бібліотеки, купувати книги задля власного духовного збагачення та розвитку. В результаті може сформуватися тенденція до скорочення видавництва книг, що є неприпустимим для розвитку культури не лише кожної людини, але й для усього суспільства.

Дослідниками видань наукового характеру є Тимошик М., Буга, П. Г., Бейлінсон, В. Г та ін.

Об'єтком дослідження є навчальне видання різного характеру.

Предметом дослідження є специфіка, характер інформації, види та цільове призначення навчальних видань.

Мета дослідження: охарактеризувати сутність, функції та всі можливі види навчальних видань, а також звірити попередні дослідження науковців і сформулювати певну межу між підходами до розгляду навчальної книги.

Мета дослідження передбачає виконання таких завдань:

- вивчення загальної характеристики навчальних видань;
- дослідження предметної області навчального видання;
- характеристика видів навчальних видань;
- вивчення цільового призначення навчального видання.

Методи дослідження: аналіз, синтез, індукція, дедукція, порівняння, класифікація, абстрагування, узагальнення.

Теоретико-методичною базою дослідження є законодавчі нормативні акти, навчальна, наукова періодична література.

Робота складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. У першому розділі розглядається загальна характеристика навчального видання. У другому розділі визначається предметна область та структура навчальних посібників. У третьому розділі характеризуються види навчальних видань за цільовим призначенням та характером інформації. У четвертому розділі досліджено цільове призначення та функції навчальних видань.

Обсяг курсової роботи складається з 39 сторінок, в тому числі 33 опрацьованих джерела та 1 додаток.

РОЗДІЛ 1

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА НАВЧАЛЬНОГО ВИДАННЯ

Випуск навчальної літератури здійснюється в нашій країні на науковій основі, на базі перспективного планування всіх видів і форм навчання. Навчальні видання відносяться до особливо складних у редакторській і видавничій діяльності. Цю ознаку виділяють С. Антонова та М. Тимошик [1; 28]. Така складність, на думку дослідників, зумовлена змістовою та структурною їх специфікою. З одного боку, тексти для навчальних видань виконують чи не найвідповідальніші функції: інформаційну, пізнавальну, виховну – вони мають безпосереднє відношення до формування в читача не лише базових знань, а й основних етичних норм, моральних засад особистості. З іншого – такі видання потребують складнішої внутрішньої конструкції, вибудова якої значною мірою залежить саме від умінь і навичок як автора, так і його майбутнього редактора.

Видання – твір, що пройшов редакційно-видавниче опрацювання, виготовлений друкуванням, тисненням або іншим способом, містить інформацію, призначену для розповсюдження, і відповідає вимогам державних стандартів, інших нормативно-правових актів з видавничого оформлення, поліграфічного й технічного виконання [8].

Видавнича продукція – сукупність видань, призначених для випуску або випущених видавцем (видавцями) [8].

Трактування терміну „навчальне видання” у деяких джерелах.

Навчальні видання – це видання, що містять систему відомостей наукового чи прикладного характеру, викладену у формі, що зручна для вивчення і викладання, розраховану для учнів різного віку й рівня навченості [5].

Навчальне видання – видання, що містить систематизовані відомості наукового або прикладного характеру, подані у формі, зручній для вивчення й викладання, і розраховані для учнів різного віку [17, с. 36-37].

Навчальні видання – це особливий вид видання, створений у відповідній формі та покликаний допомогти широкому колу конкретного користувача (учня, студента, аспіранта, викладача) в оволодінні ним навчальним предметом [2].

Навчальне видання – це видання, яке містить систематизовані дані наукового чи прикладного характеру, погоджені з відповідними навчальними програмами (орієнтація на особисту авторську програму повинна бути обговорена). Форма викладу повинна відповідати ступеню навчання [3].

ДСТУ 3017-95 «Видання. Основні види. Терміни й визначення» трактує навчальне видання як «видання, що містить систематизовані відомості наукового або прикладного характеру, викладені у формі, зручній для вивчення й викладання, і розраховані на учнів різного віку» [6].

Отже, виходячи з цього, можна позначити, що головною метою для навчальних видань є систематичне донесення до читачів нових для них знань. Частіше ця нова інформація має науковий характер.

Зовнішньою ознакою навчального видання є зазначення на його вихідних даних рекомендаційного грифа відповідного освітнього міністерства, відомства, навчального чи наукового закладу, а також проходження визначеного порядку рецензування.

Процес створення навчальної літератури відрізняється від створення твору будь-якого іншого виду літератури тим, що автор і редактор повинні відповідним чином конструювати навчальний матеріал. При цьому необхідно враховувати два моменти:

- Навчальне видання – одне з основних засобів навчання і складова навчального процесу.
- Навчальне видання містить певну галузь знань або сферу діяльності.

Саме ці положення диктують ряд вимог до видання. Так, перше означає, що зміст навчальної літератури повинен передбачати педагогічний вплив на тих, хто навчається. Друге говорить про те, що інформація, яка

характеризує предмет змісту навчальної літератури, спеціально відбирається й опрацьовується відповідно до завдань того чи іншого виду видання.

Педагогічні підстави навчального видання реалізуються в досягненні виховних цілей, у забезпеченні формування особистості.

Інформаційна культура випускника забезпечує знання, навички, уміння, необхідні для участі в професійній діяльності й подальшому росту фахівця.

Саме підпорядкованість завданням навчання й утворення диктує необхідність при підготовці навчальних видань опиратися на досягнення педагогіки, ураховувати основні характеристики навчального процесу.

Що ж стосується змісту предмета, то воно визначається державними освітніми стандартами, які включають вимоги до знань й умінь випускників шкіл, коледжів, різних професійних училищ, вузів, а також необхідний мінімум і структуру цих знань й умінь.

Навчальні видання беруть участь у формуванні інформаційної культури особистості, системи етичних норм й естетичних поглядів суб'єкта.

Під інформаційною культурою особистості розуміють певним чином ранжировані знання й подання суб'єкта, необхідні йому в практичній діяльності. Зміст інформаційної культури формується в процесі оволодіння людиною певною інформацією, що стає основою, базою дій і поведіння людини.

На кожному етапі навчання створюється певний запас знань, формується певний рівень інформаційної культури особистості, що дозволяє суб'єктові брати участь у практичній діяльності й продовжувати свій розвиток далі.

Поняття інформаційної культури особистості включає характеристику якості знань суб'єкта й вимог до них. З огляду на ці властивості інформації, які на різних етапах навчання повинна опанувати людина, можна розкрити вимоги до предметної області навчальних видань.

Аналіз змісту використаних у навчальному процесі книг нерідко показує, що при їхній підготовці були використані різні методичні принципи, які, безумовно, знижують ефективність самостійної роботи з підручником. Буга виділяє наступні недоліки сучасних навчальних видань [4]:

- відсутність необхідних міждисциплінарних зв'язків у викладі навчального матеріалу;
- слабка наступність матеріалу в книгах по різних навчальних дисциплінах;
- украй слабо розроблений довідковий апарат навчальної книги;
- недостатня забезпеченість безперервності окремих видів підготовки (математичної, економічної й ін.);
- недостатній облік вимог педагогіки й психології вищої школи;
- виклад програмного матеріалу без належного обліку профілю майбутнього фахівця;
- нерівнозначності й недостатності включення в зміст книг матеріалів світоглядного, методологічного характеру;
- дублювання навчального матеріалу;
- різна структура навчальних книг і їхнього довідково-супровідного апарата;
- різне тлумачення тих самих категорій, понять, визначень а також відсутність уніфікації у використанні термінологій і позначень;
- невідповідність обсягу окремих частин книг бюджету часу, відведеної для самостійної роботи з літературою;
- різний підхід авторів до каблука ілюстрацій як засіб підвищення інформативності навчального матеріалу й ефективності самостійної роботи;
- недостатні зв'язок підручника з тими джерелами інформації, з якими в дальнішому належить зіштовхнутися майбутньому фахівцеві;

- різний підхід видавництва до конструювання навчальних книг, їхньому художньому оформленню й поліграфічному виконанню.

Уникнути зазначених й інших недоліків існуючих підручників і посібників, як показує досвід, допоможе створення комплексів навчальних книг по одній дисципліні одним авторським колективом, а також об'єднання авторських колективів у створенні серій підручників і навчальних посібників для окремої спеціальності або їхній групі.

Буга приводить список загальних рекомендацій з організації роботи над його створенням [4]:

1. Визначення ролі й місця даної навчальної дисципліни в підготовці фахівця з обліком кваліфікаційної характеристики й навчальної програми й конкретизація на цій основі завдань навчання й виховання, розв'язуваних у процесі викладання курсу;
2. Визначення характеру й обсягу знань, які повинні бути засвоєні студентом при вивченні всього курсу, його тим і кожному питанню теми;
3. Виявлення обсягу знань, отриманих у результаті вивчення раніше пройдених дисциплін, і використання цього виявлення при визначенні характеру й обсягу знань по кожному питанню теми, по кожній темі й за всім курсом;
4. Визначення логічної й дидактичної послідовності передачі навчальної інформації для придбання знань, виготовлення вмінь і звичок, відтворення й використання попередніх знань при вивченні кожного питання теми, кожної теми й усього курсу;
5. Розробка структури підручника, низовина програмного матеріалу на методично виправдані структурні елементи: розділи, глави, параграфи;
6. Розробка на основі прийнятої структури плану-проспекту майбутнього підручника і його оцінки;
7. Оформлення глав підручника, розміщення параграфів з урахуванням послідовності й логічності викладу навчальної інформації;

8. Оформлення підручника в цілому.

При створенні книг, які входять у комплекси або серії, авторам і видавцям важливо врахувати й додаткові вимоги як внутрішнього (змістовного), так і зовнішнього (художньо-поліграфічного) характеру. До основних вимог по змісту книг комплексу (серії) поруч із загальними вимогами навчальної літератури ставляться [20]:

1. Наступність у викладі матеріалу кожної навчальної книги змісту підручників і навчальних видань, допомога з колись вивчених дисциплін;
2. Тісний зв'язок зі змістом підручників по суспільних науках;
3. Реалізація принципів забезпечення внутрідисциплінарних зв'язків між підручниками й навчальними допомога з однієї дисципліни, а також між окремими структурними частинами книг (главами, розділами);
4. Міждисциплінарні зв'язки;
5. Забезпечення безперервності окремих видів підготовки фахівців;
6. Неприпустимість неправдивого дублювання навчального матеріалу, раніше розглянутого в інших підручниках комплексу;
7. Використання загального понятійного апарата, уніфікація у використанні термінології й позначень;
8. Спільність структури книг комплексу (серії) і єдине розташування елементів довідково-супровідного характеру.

Вимоги по зовнішньому оформленню книг комплексу включає [20]:

1. Загальний підхід до художнього оформлення на основі попереднього розробленого й погодженого макета;
2. Вибір оптимального формату (єдиний формат видань для всієї серії або два формати: один - для підручників й один - для навчальних посібників).

РОЗДІЛ 2

ПРЕДМЕТНА ОБЛАСТЬ НАВЧАЛЬНИХ ВИДАНЬ

Предмет навчального видання - спеціально відібрані в деякому обсязі й адаптовані відповідно до читацької адреси знання, що характеризують основи науки й практичної діяльності.

Предметна область навчальних видань включає спеціально відібрані знання й подання, що відбивають закономірності тієї сфери діяльності, що формує предмет змісту навчальної дисципліни, а також методи їхнього одержання й застосування [29].

Крім того, предметна область навчального видання містить інформацію, що забезпечує виховний вплив на того, якого навчають. Предметна область конструюється стосовно до виду навчального видання, читацькій адресі й цільовому призначенню.

Підкреслимо, що структура й зміст предметної області навчальних видань мають своєрідний характер [30]. Сюди включені не тільки знання, але й методи їхнього одержання, не тільки подання й навички, але й методи їхнього практичного використання. Зміст предметної області навчальних видань структурується на основі змісту діяльності й з урахуванням педагогічної спрямованості інформації.

Структура підручників та навчальних посібників включає [11]:

- ✓ зміст (перелік розділів);
- ✓ вступ (або передмова);
- ✓ основний текст;
- ✓ питання, тести для самоконтролю;
- ✓ обов'язкові та додаткові завдання, приклади;
- ✓ додатково-інформаційні дані для розв'язання задач (таблиці, схеми тощо);
- ✓ апарат для орієнтації в матеріалах книги (предметний, іменний покажчики).

Зміст

Заголовки змісту повинні точно повторювати заголовки у тексті, без скорочень. Позначення ступенів рубрикації («частина», «розділ») пишуться в один рядок з відповідними заголовками і відділяються від них крапкою. Всі заголовки у змісті починаються з прописної літери без крапки на кінці [25].

Вступ

Вступ (передмова) у навчальній книзі повинен відповідати таким основним вимогам [11]:

- роль та значення дисципліни (виду занять) в підготовці фахівця;
- місце даного курсу (його частин) серед інших дисциплін;
- формулювання основних задач, що стоять перед студентом при вивченні навчальної дисципліни.

Обсяг передмови – 0,1-0,2 авт.арк.

Основний текст

Основний текст підручника (навчального посібника) - дидактично та методично оброблений і систематизований автором навчальний матеріал [16]. Викладання матеріалу в навчальній книзі повинно відрізнятися об'єктивністю, науковістю та чіткою логічною послідовністю. Композиція підручника, подання термінів, прийоми введення до тексту нових понять, використання засобів наочності повинні бути направлені на те, щоб передати студентові певну інформацію, навчити його самостійно користуватися книгою, захопити його, викликати інтерес до предмета, що вивчається.

Питання, тести для самоконтролю

Питання, тести (для самоконтролю та контролю засвоєння знань) у навчальній книзі дозволяють забезпечити більш ефективне опрацювання студентом навчального матеріалу у процесі самостійної роботи [15]. Такі контрольні питання розміщуються наприкінці кожної структурної частини (глави, параграфа), мають сприяти формуванню практичних прийомів і навичок логічного мислення.

Обов'язкові та додаткові завдання, приклади

У ході виконання контрольних завдань бажано передбачити використання обчислювальної техніки, аудіовізуальних засобів навчання, забезпечити умови обов'язкового використання нормативної та довідкової літератури.

Під час написання навчальних книг необхідно орієнтувати студента на активну пізнавальну діяльність, самостійну творчу працю та вміння розв'язувати задачі. У кожному підручнику, посібнику мають бути приклади, питання, задачі.

Ілюстрація у навчальній книзі

Вибір виду ілюстрацій залежить від мети, яку ставить перед собою автор. Можна сформулювати такі загальні рекомендації авторам по ілюструванню навчальних книг [12]:

- ілюстрації мають використовуватися тільки у тих випадках, коли вони розкривають, пояснюють або доповнюють інформацію, що міститься в книзі. Наявність їх дозволяє авторам передати більш чітко, точно та образно програмні матеріали, що викладаються;
- вигляд ілюстрацій має відповідати ступеню підготовленості студентів. Так, у підручниках для студентів молодших курсів ілюстрації мають відрізнятися більшою образністю, ніж ілюстрації для студентів старших курсів, які можуть вільно читати креслення та складні схеми;
- під час підготовки ілюстрацій слід враховувати можливості відтворення їх типографією та інші фактори. Ось чому на цьому етапі важливою є спільна робота автора та редактора. Автор повинен чітко уявляти, як буде виглядати майбутнє видання;
- ілюстрації у вигляді схем не повинні повторювати матеріалу основного тексту або містити зайву інформацію, що відволікає читача від засвоєння теми;

- подані в підручниках та посібниках технічні креслення, що пояснюють устрій та принципи роботи машин, їх механізмів та вузлів, не повинні містити малозначущих подробиць;
- однотипні ілюстрації у підручнику мають бути виконані однією технікою;
- при поданні статистичних даних доцільно використовувати графіки та діаграми, які є ефективним засобом передачі інформації між величинами і явищами, що вивчаються;
- доцільно використовувати кольорові ілюстрації, які не тільки збагачують інформацію, а й акцентують увагу читачів на основних ідеях ілюстрованого матеріалу.

Бібліографічний опис

У підручниках (навчальних посібниках) мають бути приведені джерела, з яких отримано фактичний матеріал, що вказуються у відповідних посиланнях та у бібліографічному списку [11].

У підручниках (посібниках) необхідно використовувати лише дані, допущені до опублікування у відкритому друці. У розділі «Бібліографічний список» підручника (посібника) необхідно вказати основну використану та рекомендовану літературу для поглибленого вивчення курсу [9].

Основними елементами бібліографічного опису є прізвище автора, назва твору, місце випуску, назва видавництва, рік випуску, кількість сторінок. Бібліографічні посилання необхідно давати на останнє видання даного твору або зібрання творів [10].

Показчики

Показчики мають стати обов'язковим структурним елементом підручників та навчальних посібників. Вони полегшують користування книгою. До предметного показчика необхідно включати основні терміни і поняття, що зустрічаються у книзі, а до іменного – прізвища та ініціали тих осіб, відомості про яких можна знайти в книзі [11]. Поруч з терміном у предметному показчику або прізвищем у іменному показчику через кому

проставляються номери сторінок, на яких цей термін або прізвище зустрічаються.

Терміни у предметному покажчику та прізвища в іменному покажчику пишуться в один стовпчик та розташовуються строго в алфавітному порядку.

Групу термінів або прізвищ, що починаються з однієї літери, відділяють від наступної групи пробілом [20].

Додатки

Додатки є важливим засобом збагачення змісту навчальної книги. У вигляді додатків доцільно давати різні матеріали, що доповнюють або ілюструють основний текст. Додатки за своїм характером та змістом повинні стосуватися всієї книги в цілому або її окремих частин, а не окремих часткових питань. Не допускається включати додатки, що не мають безпосереднього відношення до теми книги [12].

Обсяг навчальних видань

Обсяг навчальних видань визначається в авторських аркушах.

Авторським аркушем називається одиниця обсягу літературного твору, що дорівнює 40 тис. друкованих знаків. Друкованими знаками вважаються всі видимі друковані знаки (літери, розділові знаки, цифри тощо) та кожен пробіл між словами [20].

У практичній роботі на попередньому етапі автор може брати за один авторський аркуш 22 сторінки комп'ютерного тексту, надрукованого через 1,5 інтервали шрифтом Times New Roman № 14 на стандартному аркуші формату А 4 [16].

Обсяг підручників та навчальних посібників повинен визначатися кількістю годин за навчальним планом, що відводиться на вивчення дисципліни, реальним бюджетом часу студента для самостійного вивчення навчального матеріалу та продуктивністю засвоєння інформації студентом.

Обсяг навчального видання рекомендується визначати за формулою [11]:

$$V_{п/нп} = K_{п/нп} \times 0,14 (T_a + T_{срс}), \text{ де}$$

V п/нп/ - обсяг підручника (навчального посібника) в авторських аркушах;

K п/нп/ - коефіцієнт виду видання: підручника /**K п/**, навчального посібника /**K нп/**. Для підручника **K п = 1**, а для навчального посібника **0,5 < K нп < 1**.

Величина **K нп** визначається тією часткою навчальної програми, яку замінює або доповнює навчальний посібник.

T а - кількість годин у навчальному плані, відведених на дисципліну для аудиторних занять;

T срс - кількість годин у навчальному плані, відведених для самостійної роботи студентів.

При наявності підручників з дисципліни навчальні посібники слід випускати для доповнення або заміни на основі нових методичних підходів будь-якої частини підручника, не допускаючи його дублювання.

Підготовка та випуск навчальних книг, які орієнтовані на активізацію самостійної творчої роботи студента, на формування професійно значущих умінь дозволяють створити необхідні умови для успішної навчальної діяльності.

Гриф Міністерства надається таким навчальним виданням: підручникам, навчальним посібникам, навчально-наочним посібникам, навчально-методичним посібникам, хрестоматіям, словникам, енциклопедіям і довідникам.

Міністерство встановлює два види грифів [19]:

- «Затверджено Міністерством освіти і науки, молоді та спорту України» - надають за результатами експертизи підручникам, які попередньо були видані як навчальні посібники й отримали схвальні відгуки фахівців;
- «Рекомендовано Міністерством освіти і науки, молоді та спорту України» – надається всім іншим видам навчальної й навчально-методичної літератури.

Рішення про надання грифів “Затверджено” і “Рекомендовано” ухвалює Міністр на підставі висновків відповідних комісій Науково-методичної ради Міністерства.

Текст грифа містить також таку інформацію про призначення навчального видання: вид навчального видання, адресацію використання (тип навчального закладу відповідно до освітнього або освітньо-кваліфікаційного рівня, напрям підготовки або спеціальність). Він зазначається на титульному аркуші під назвою навчального видання. На звороті титульного аркуша вказують вихідні дані документа, на підставі якого прийнято рішення про надання грифа (номер і дата листа Міністерства, а також номер і дата протоколу комісії НМР Міністерства, на підставі якого було прийняте рішення про надання грифа).

Міністерство регулярно публікує інформацію про те, чи отримали рукописи нових навчальних книг для вищої школи грифи “Затверджено” або “Рекомендовано”. На офіційному сайті Міністерства освіти і науки України [19] подається інформація щодо надання грифів (за місяцями) та список рукописів підручників для ВНЗ, що надійшли на грифування в Інститут інноваційних технологій і змісту освіти Міністерства (за тижнями).

Перед тим, як подати рукопис на отримання грифа, вищі навчальні заклади видають навчальні посібники та підручники з метою апробації. У такому разі виданню надається гриф “Затверджено” або “Рекомендовано” відповідного виду. Про тимчасовий порядок надання навчальній літературі грифів Міністерства освіти і науки України можна отримати інформацію з Додатка 2 до наказу МОНУ № 588 від 27.06.2008 року [22] (додаток А).

Отже, предметна область навчального видання включає у себе чітко відібрані знання й подання, а також інформацію, яка носить виховний характер. Особливістю видань є наявність грифа, який затверджує Міністерство освіти і науки, молоді та спорту. В свою чергу розрізняють два види грифа: «Затверджено» та «Рекомендовано».

РОЗДІЛ 3

ВИДИ НАВЧАЛЬНИХ ВИДАНЬ ЗА ЦІЛЬОВИМ ПРИЗНАЧЕННЯМ ТА ХАРАКТЕРОМ ІНФОРМАЦІЇ

Виділяють чотири групи видань, методика редакторської підготовки яких ураховує цільове їхнє призначення й характер інформації.

Навчальні плани й навчальні програми (зразкові, робітники) становлять групу програмно-методичних видань. Методичні вказівки, рекомендації становлять групу навчально-методичних видань. Підручники, навчальні посібники, конспекти й тексти лекцій становлять групу навчальних видань. Практикуми, збірники завдань і вправ, хрестоматії, книги для читання становлять групу допоміжних видань.

Програмно-методичні видання визначають мету й завдання, структуру, зміст дисциплін, обсяг матеріалу по окремих питаннях, послідовність їхнього розгляду. До програмно-методичних видань ставляться навчальні плани й навчальні програми. Вони призначені насамперед викладачам і методистам, що організують навчальний процес.

Навчальний план - документ, що регламентує навчальний процес. У ньому визначаються форми й види навчання, порядок, строки теоретичних, практичних і лабораторних занять, домашніх завдань, самостійних робіт, курсових і дипломних проектів, форми й види контролю знань, час проведення іспитових іспитів, заліково-екзаменаційних сесій по дисциплінах [12].

Навчальні програми (типові, тимчасові, робітники) - видання, що визначають зміст й обсяг знань, умінь, навичок, якими необхідно опанувати за певний проміжок часу [16].

У програмах відбитий зв'язок між дисциплінами, показані види навчальних занять, позначене коло літературних джерел, на підставі яких розроблений даний предмет.

Програмно-методичні матеріали управляють відповідною системою навчальної літератури.

Навчально-методичні видання - методичні вказівки, методичні керівництва, що містять матеріали за методикою викладання навчальної дисципліни, вивчення курсу, виконання контрольних робіт, курсових і дипломних проектів у вузах, по організації самостійної роботи студентів [5].

Ці матеріали містять методику оволодіння дисциплінами й виконання завдань, методику дипломного й курсового проектування, підготовки контрольних робіт. Вони організують роботу тих, яких навчають, і викладачів у процесі вивчення дисципліни.

Навчальні видання - підручник, навчальний посібник, курс лекцій, конспект лекцій.

Підручник - основне навчальне видання по дисципліні. Містить насамперед базові знання предмета [11]. Включають апробовані дані й відомості, розкриває методичні аспекти одержання знань у тій або іншій області, дає характеристику найважливіших процесів і явищ, що становлять «школу» даної дисципліни.

Підручник - навчальне видання, яке містить системний виклад навчальної дисципліни, яка викладається офіційно за затвердженою програмою [7]. Підручник повинен бути затверджений Міністерством освіти і науки України як нормативне видання з відповідним грифом.

Матеріал організований таким чином, щоб той, якого навчають, мав можливість самостійно освоїти зміст викладу.

Виклад повинне бути послідовно, системно, логічно обґрунтовано, причому характеристики процесів і явищ повинні бути цілісні, орієнтуватися на конкретні категорії тих, яких навчають.

Підручник створюється з урахуванням специфіки рівня знань і можливості сприйняття інформації тим, яких навчають. Дане видання дає повне подання про навчальну дисципліну.

Обсяг і структура підручника визначаються відповідною навчальною програмою, що підручник охоплює цілком.

Зміст підручника відбиває певну систему знань, що становлять основне ядро відомостей по даній науці, сфері діяльності, галузі або їхньому розділу (напрямку) [7]. Крім того, підручник включає характеристику методів одержання й використання знань у даній області, а також методологічні підстави, що визначають базові закони й закономірності функціонування й розвитку відбитої в підручнику діяльності або області знання, ключові проблеми й найважливіші тенденції розвитку даної науки, сфери діяльності або їх роздязнула (напрямку). Теоретичні й технічні питання розглядаються у взаємозв'язки, характеристики знань і їхніх використань представляються послідовно, у взаємодії [11].

По змісту розрізняють загальні й спеціальні підручники. Загальні підручники містять фундаментальні знання гуманітарного, технічного характеру, що становлять основу інформаційної культури. Спеціальні підручники містять професійні знання по профілі кожної спеціальності.

Вузівський підручник по характері інформації зближається з науковою монографією, тому що логіка навчального предмета відповідає, як правило, логіці науки, методи викладу й система термінів відповідають традиціям науки [11]. У той же час відбір інформації відрізняє підручник від монографії: у нього включається не оригінальний, а вже апробований матеріал.

Методика викладу матеріалу й методичний апарат дають можливість самостійно опанувати змістом підручника. Комплекс підручників вузу із загальних і спеціальних дисциплін дає необхідний обсяг знань, потрібних фахівцеві відповідного профілю діяльності.

Методичні рекомендації, методичні вказівки — видання, у яких викладається методика навчальної роботи та пояснюється характер дій при виконанні різних видів завдань. Методичні вказівки, як правило,

призначаються для студентів, а методичні рекомендації — для викладачів, учителів, слухачів курсів, аспірантів, магістрантів [5].

Навчально-методична документація включає: анотовані програми курсів, спецкурсів, спецсеінарів; контрольні завдання різних типів; робочі зошити; журнали лабораторних та практичних робіт; плани-завдання до семінарських, практичних і лабораторних занять, графіки самостійної роботи, роздатковий матеріал та ін. [11].

Навчальний посібник випускається на додаток до підручника. Воно відповідає програмі навчального курсу в цілому або її розділу й містить в основному новий матеріал за курсом, розширюючи фундаментальні знання, включені в підручник. Зміст навчального посібника в більшій мері, чим зміст підручника, відбиває актуальні проблеми й тенденції розвитку галузі [11].

Навчальний посібник — видання, яке частково чи повністю замінює або доповнює підручник та офіційно затверджене як такий вид видання. Він затверджується Міністерством освіти і науки України як нормативне видання з відповідним грифом [7].

При підготовці підручників і навчальних посібників слід керуватися методичними рекомендаціями Міністерства освіти і науки України та Науково-методичного центру вищої освіти [12].

У навчальний посібник можна включати спірні проблеми, демонструючи різні точки зору на проблему. Читацька адреса посібника вужче, ніж читацька адреса підручника. Навчальні посібники призначені для розширення, поглиблення й кращого засвоєння знань, передбачених навчальними програмами й викладеними в підручнику. Крім того, навчальні посібники випускають по новим або попереднім курсам.

Для студентів вузів випускають такі видання, як курси лекцій і конспекти лекцій.

Курс лекцій включає лекції одного автора по дисципліні або взаємозалежні між собою лекції декількох авторів по декількох питаннях однієї дисципліни. Курс лекцій є доповненням до підручника й викладає в

основному новий оригінальний матеріал. Лекції створюються на базі прочитаного матеріалу. Курс лекцій - авторська робота, що розкриває конкретні проблеми, що ставить спірні питання, що відбиває власну позицію автора [11].

У лекціях проявляється творчий індивідуальний початок автора, тому що в них розкривається позиція автора стосовно поставлених проблем. Курс лекцій може бути створений на основі дисертаційного дослідження як результат вивчення актуальної проблеми.

Тексти лекцій — навчальне видання, яке являє собою конспектований виклад курсу, його частину, найбільш методологічно значущих, проблемних та важких для засвоєння розділів [16].

Конспект лекцій включає основні положення лекційного курсу. Готується по новій дисципліні або на додаток до підручника. Як правило, у ньому розглядають нові проблеми, розкривають альтернативні рішення, характеризують оригінальні напрямки розвитку галузі [11].

Серед допоміжних видань важливе місце займають практикуми. До них відносять збірники завдань, вправ і контрольних робіт, посібника, посібника із проведення лабораторних, практичних, домашніх робіт, завдання для проведення практичних занять, посібника, посібника з виконання курсових і дипломних проектів (робіт), щоденники спостережень.

Практикуми спрямовані на закріплення знань й умінь, на формування навичок практичної роботи, на оволодіння формами й методами пізнання, використовуваними в даній сфері. Зміст практикуму відбиває основні аспекти навчального курсу, повторюючи теоретичні й практичні питання для детального їхнього розгляду й закріплення. Практикуми можуть складатися тільки з одних питань і завдань, включати додатково методичні вказівки по їхньому виконанню або матеріали, що роз'яснюють найбільш складні питання. Структура практикуму відбиває послідовність викладу матеріалу, прийняту в навчальній програмі [16].

Програмований практикум призначений для самостійного вивчення предмета й самостійного контролю засвоєння тим, яких навчають, матеріалу. Невеликі частини матеріалу в такому практикумі завершуються питаннями й завданнями, що дають можливість проконтролювати ступінь засвоєння пройденого [32].

Хрестоматія – збірник текстів, що ілюструють зміст підручника. У хрестоматію включають документи, літературні твори й фрагменти з них, а також методичні вказівки, що роз'яснюють тексти, що зв'язують їх з питаннями навчальної дисципліни [11].

Книги для читання видають у допомогу вивчаючим іноземні мови. У них включені закінчені добутки й фрагменти з попередніх видань, що дозволяє формувати навички роботи з іноземним текстом.

Словник – довідкове видання впорядкованого переліку мовних одиниць (слів, словосполучень, фраз, термінів, імен, знаків), доповнених відповідними довідковими даними [11].

Атлас – альбом зображень різних об'єктів (карти, креслення, малюнки та ін.), що пропонується з метою навчання або практичного використання [16].

Енциклопедія - навчальне видання довідкового характеру, яке містить упорядкований перелік відомостей, сукупність наукових знань з широкого кола питань. Популярність викладу, розрахована на широке коло читачів, має поєднуватися з науковою чіткістю та логікою викладання матеріалу, без авторського тлумачення. Неприпустиме недбале, наближене, однобічне висвітлення явищ і фактів. Цим енциклопедії відрізняються від інших видів наукових видань, у яких такі матеріали можуть наводитися в авторській концепції. Мові енциклопедії властиві стислість, чіткість, лаконічність формулювань, уникнення вузькофахових термінів, професійних жаргонізмів, розмовних і просторічних слів, вставних слів і зворотів, емоційно забарвлених оцінок, надмірної кількості скорочень [11].

РОЗДІЛ 4

ЦІЛЬОВЕ ПРИЗНАЧЕННЯ НАВЧАЛЬНИХ ВИДАНЬ

С. Антонова виділяє такі функції навчальних видань [1]:

- ✓ комунікативну;
- ✓ інформаційну;
- ✓ пізнавальну;
- ✓ розвиваючу;
- ✓ виховну;
- ✓ організаційну;
- ✓ систематизуючу.

Комунікативна функція забезпечується показом зв'язків і відносин різного роду, проявляючи для читача місце й роль усякого об'єкта і явища в процесі вічного розвитку, видозміни, взаємодії елементів дійсності. Звідси - динамізм змісту, зв'язок його з минулим і із сучасним станом описуваних питань.

Інформаційна функція реалізується через передачу учневі певного обсягу інформації. Спрямована на те, щоб сформувати в учня певний тезаурус понять і характеристик про об'єкти, предмети, явищ навколишнього світу, про місце суб'єкта в цьому світі, про методи і способи оволодіння інформацією. Наприклад, загальноосвітня школа формує в школярів такий тезаурус, який дозволяє випускнику брати участь у соціальній і практичній діяльності, а також продовжувати свою освіту в обраній сфері. Тому при аналізі творів навчальної літератури редактор розглядає насамперед якість використаної автором інформації. Тут необхідний оптимальний відбір фактів і характеристик, відповідний обсяг інформації. Останнє пов'язане з особливостями дисципліни, категорією учнів, ступенем і формою навчального процесу.

Пізнавальна функція навчальної літератури характеризується тим, що кожна дисципліна, кожен навчальний предмет передбачає засвоєння

відповідної системи знань. Знання повинні бути згрупованими, причому на найважливіші для певної дисципліни знання потрібно звертати особливу увагу.

Важливе значення має і якість знань. Знання може бути «відкритим» (залишати враження незавершеності розгляду питання) і «закритим» (характеризується повнотою, завершеністю).

Виділяють фундаментальні й актуальні знання. У навчальному виданні, присвяченому основам науки, містяться переважно фундаментальні знання. У виданні, де висвітлюються практичні питання, методи, навички оволодіння діяльністю, необхідний повний набір характеристик технології діяльності. Актуальні знання пов'язані з діяльністю конкретної галузі у сучасних умовах.

Розвиваюча функція орієнтована на розвиток досвіду суспільних відносин, суспільної свідомості, культури й виробництва, знань про перетворення й охорону навколишнього середовища.

Розвиток особистості забезпечує ріст здатностей, розширення можливостей удосконалення психофізичних і розумових операцій, мовної діяльності.

Виховна функція пов'язана з формуванням світогляду, з побудовою системи етичних і естетичних норм суб'єкта, спрямована на оволодіння оцінними критеріями щодо вчинків, явищам, на розширення меж соціалізації індивіда. Функція, що виховує, характеризується конкретно-історичними умовами, має соціальні підстави й орієнтована на певну категорію тих, яких навчають. Реалізація цієї функції пов'язана з впливом на духовні потреби, емоційно-вольову й дієво-практичну сфери учня.

Організаційна функція навчальних видань реалізується кожним окремим виданням і всією системою цих видань через забезпечення послідовності вивчення і викладання дисциплін, відображення їх взаємозв'язку і взаємодії. Кожне видання орієнтоване на чітко визначену категорію читачів і враховує можливості сприйняття змісту. Крім того,

організаційна функція лежить в основі диференціації навчальних видань на види, забезпечуючи навчально-методичну підтримку різних форм і методів навчального процесу на різних його етапах.

Систематизуюча функція забезпечує цілісність навчання, системи знань і уявлень. Реалізується ранжируванням відповідно до усталеного розуміння значущості знань та уявлень, формування ієрархічної структури інформації, критеріїв оцінки, вподобань особи, об'єднання частин у ціле, віддзеркаленням існуючої картини світу і місця в ній людини.

Функції навчальних видань забезпечуються добутком літератури, апаратом видання, а також відбором, особливими обробкою й поданням навчального матеріалу [33]. При підготовці навчальних видань необхідно враховувати комплексні характеристики, що лежать в основі розробки моделі кожного видання, що входить у систему.

В. Бейлінсон виділяє ще й такі функції навчальної літератури [27]:

Трансформаційна. Теоретичні знання, методи наук, як і характеристики професійної діяльності, не переносяться прямо в навчальну літературу. Вони спеціально переробляються з метою найкращого засвоєння, тобто відбираються, дозуються, групуються, оформляються в логіку засвоєння: розуміння - запам'ятовування - застосування.

Закріплення й самоконтроль. Ця функція також визначається закономірностями засвоєння й служить раціональною організацією навчальної діяльності, самостійному засвоєнню знань і вмінь. Саме тому такі навчальні книги, як хрестоматії, збірники документів і нормативів оснащуються спеціальним апаратом, що організовує аналіз документів і матеріалів, їхнє зіставлення й коментування, містять таблиці, що полегшують запам'ятовування і використання, а також питання й поради для самоперевірки.

Самоосвіта. Відбір, спосіб подачі й структурування матеріалу будь-якої навчальної літератури, її апарат повинні давати максимально можливі джерела для самостійного оволодіння знаннями й уміннями. Так

підбираються завдання і вправи, які не тільки спонукують шукати нові знання й способи діяльності, але й учать їхньому освоєнню. Наприклад, книги для читання, хрестоматії, збірники добутоків і документів навчають самостійному користуванню різними джерелами інформації. Кожен вид навчальної літератури має свій набір прийомів для самоосвіти учнів.

Отже, з вище зазначеного можна зробити висновок, що головними дослідниками, які вивчали сутність цільового призначення навчальних видань є С.Антонова та Бейлінсон. Вони склали ряд функцій навчального видання, кожна із яких виконує свою роль за призначенням, характером та спрямуванням.

ВИСНОВКИ

Навчальне видання є особливим видом видання, який призначений спеціально для допомоги певним категоріям реципієнтів в оволодінні навчальним предметом. В більшості випадків воно призначено для соціального читання та містить систематизовані відомості наукового або прикладного характеру, викладені у зручній для читача формі.

Цільовим призначенням навчальних видань є забезпечення процесу навчання, сприяння засвоєнню знань в умовах певної освіти, підготовки та перепідготовки кваліфікації кадрів. Зазвичай, навчальна література включає сукупність словесних творів, предметом яких є конкретна навчальна дисципліна.

Характер інформації навчального видання зумовлюється навчальною дисципліною. Особистістю характеру інформації є широкий тематичний діапазон. Практично будь-яка наука й різні види практичної діяльності людини можуть стати основою для навчального видання. Їхнім предметом є не вся наука або певна область знань і не власне практична діяльність, а тільки спеціально відібрані, опрацьовані за законами дидактики й адаптовані відповідно до читацької адреси основи цих наук і прикладних знань.

Читацька адреса визначає обсяг та особливості інформації, завдання, апарат, оформлення, методи і прийоми подачі матеріалу, вид навчального видання. Тип навчального закладу суттєво впливає на характер навчального предмета і способи його подачі. Виділяють дошкільну, шкільну загальну, середню, вищу професійну освіту, підвищення кваліфікації спеціалістів та ін. Кожна із цих категорій відрізняється рівнем початкових знань. Коло читачів навчального видання зазначено у вихідних відомостях книги.

Завжди в будь-якій державі питанням створення й видання навчальної книги приділяли велику увагу. І це зрозуміло, тому що роль навчально-педагогічної книги важко переоцінити. Без утвореного й грамотного населення не може бути потужної економіки, сильної держави.

Список використаних джерел

1. Антонова, С.Г. Структура, содержание и дидактические основы учебных изданий / С.Г. Антонова, Л.Г. Тюрина // Университетская книга. – 2000. – №11 – С. 17-21.
2. Білуха, М. Т. методологія наукових досліджень : підручник / М.Т. Білуха – к. : аБУ, 2002. – 480 с.
3. Близнюк, А.С. Оформлення видання : Посібник для студентів відділення «Видавнича справа та редагування» / А.С. Близнюк, Т.М. Безверха – Житомир: Видавництво Житомирського державного університету імені Івана Франка, 2007. – 48 с.
4. Буга, П.Г. Вузовский учебник : создание, выпуск, распространение / П.Г. Буга. – М. : Книга, 1987. – 160 с.
5. Видавнича діяльність у методичній роботі: Навчальне видання / Підготувала: М.І. Скрипник. - К.: ЦППО АПН України, 2006. – 27 с.
6. Видання. Основні види. Терміни та визначення: ДСТУ 3017-95. – К. : Держстандарт України, 1995. – 45 с.
7. Документознавство : курс лекцій з дисципліни „Документознавство” для студ. I – II курсу вищ. навч. закл. спец. 6.020100 „Документознавство та інформаційна діяльність” [у 2-х ч.] – Ч. 1 / уклад. : О. Ю. Малюк, Н. М. Лесовець, Г. Ю. Есаулова ; Держ. закл. „Луган. нац. ун-т імені Тараса Шевченка”. – Луганськ : Вид-во ДЗ „ЛНУ імені Тараса Шевченка”, 2013. – 166 с.
8. ДСТУ 3018-95. Видання. Поліграфічне виконання. Терміни та визначення. – Чинний від 1996-01-01 – К. : Держстандарт України, 1995. – 24с.
9. ДСТУ ГОСТ 7.1:2006. Бібліографічний запис. Бібліографічний опис. Загальні вимоги та правила складання. – Чинний від 2007-07-01 // Шкільна бібліотека. – 2010. – №15-16. – С.6-31.

10. ДСТУ ГОСТ 7.80:2007. Бібліографічний запис. Заголовок. Загальні вимоги та правила складання. – Чинний від 2008-04-01. – К.: Держстандарт України, 2008.
11. Загальні вимоги до змісту та оформлення навчальних посібників та навчально-методичної літератури : методичні рекомендації для викладачів на основі чинних нормативних документів / [уклад. Л. О. Котлова]; - Житомир, 2014. – 56 с.
12. Загальні вимоги до оформлення навчальних посібників та навчально-методичної літератури / уклад.: М. Я. Сагун, С. М. Симоненко. – Суми : Вид-во СумДУ, 2007. – 30 с.
13. Концепції сучасного документознавства : навч.-метод. посіб. для студ. вищ. навч. закладів напряму 8.020105 “Документознавство та інформ. діяльність” / Рівнен. держ. гуманітар. ун-т ; авт.-уклад. Г. М. Швецова-Водка. — Рівне : РДГУ, 2010. — 120 с.
14. Кушнарєнко, Н.В. Характеристика окремих видів і типів документів // Діловодство. - 2002 - № 3.
15. Методичні рекомендації щодо структури, змісту та обсягів наукових та навчальних видань викладачів і студентів УДПУ : [Електрон. ресурс] / [уклад. О.О.Ярошинська]. – Умань: ПП Жовтий, 2010. – Режим доступу:http://udpu.org.ua/files/red_viddil/metod_rekomendaciy.pdf. – 18.06.2014.
16. Навчальні видання: структура, зміст, підготовка до друку: метод. реком. для викладачів університету. / І.Карташова, Н.Арустамова. – Херсон : ХДУ, 2014. – 36 с.
17. Огар, Е. І. Українсько-російський та російсько-український словник-довідник з видавничої справи. – Львів: Палітра друку, 2002. – 224 с.
18. Организационные основы системы образования. Электронный учебник. – 2006. – Режим доступу: URL:<http://irinaonina.narod.ru>. – Назва з екрану.

- 19.Офіційний сайт Міністерства освіти і науки [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.mon.gov.ua>
- 20.Оформлення вихідних відомостей у виданнях. Відомості про автора. Відомості про назву видання. Підзаголовкові дані // Вісник Кн. палати. – 2006.– №3. – С. 14-15.
- 21.Підручник повинен бути якісним і сучасним // Освіта України. – 2009. – №29-30. – С.1.
- 22.Положення про редакційно-видавничу діяльність КПУ / розробники: Д.І. Левінзон, А.О. Бессараб. – Запоріжжя, 2009. – 22 с.
- 23.Про тимчасовий порядок надання навчальній літературі грифів Міністерства освіти і науки України : додаток 2 до наказу МОНУ № 588 від 27.06.2008р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://osvita.ua/legislation/Vishya_osvita/2362.
- 24.Санкіна, Л.В. Загальні і специфічні ознаки класифікації видань // Діловод. - 2001 - № 3.
- 25.Слободяник, М. С. Документологія: Зміст. Перспективи // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2004. – № 4. – С. 4–9.
- 26.Спицнадель, В.Н. Основы системного анализа / В.Н.Спицнадель. – СПб. : Изд-во ЛГУ, 2000. – 324 с.
- 27.Справочные материалы для создания учебных книг / сост. В. Г.Бейлинсон – М. : Просвещение, 1991. – 303 с.
- 28.Тимошик, М. С. Історія української видавничої справи: наукова концепція та нові спроби її фальсифікації. – К.: Наша культура і наука, 2012. – 32 с. - (Теорія та історія видавничої справи і редагування, вип. 8).
- 29.Тимошик М. С. Її величність – книга: історія видавничої справи Київського університету. 1834-1999: Моногр. / Передм. В. В. Скопенка. - К. : Наша культура і наука, 1999.- 306 с.: іл. вкл., ім. пок.

30. Тимошик, М. Книга для автора, редактора, видавця. Практичний посібник. - К., 2005.
31. Українське документознавство (1991–2011) : наук.-допом. бібліогр. покажч. / М-во культури України, Нац. парлам. б-ка України ; уклад.: М. С. Слободяник, О. А. Політова ; наук. ред. та авт. вступ. ст. М. С. Слободяник. – К., 2012. – 176 с.
32. Швецова-Водка, Г. М. Документ і книга в системі соціальних комунікацій / Рівнен. держ. ун-т. – Рівне, 2001. – 438 с.
33. Швецова-Водка, Г. М. Типологія документа : навч. посібник для студ. ін-тів культури / Г. М. Швецова-Водка. – К. : Кн. Палата України, 1998. – 80 с.

Додатки

Додаток А

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ**Н А К А З**

м. Київ

27.06.2008 р. № 588

(зміни до Наказу №588 від 27.06.2008 р. затверджені Наказом МОН
№11 від 10.01.2009 р.)

**Щодо видання навчальної літератури
для вищої школи**

На виконання рішення підсумкової колегії Міністерства освіти і науки «Вища освіта України – європейський вимір: стан, проблеми, перспективи» (№ 3/1-4 від 21 березня 2008 року) та з метою підвищення якості навчальної літератури для вищих навчальних закладів, уніфікації вимог до змісту, обсягу навчальної книги, упровадження прозорих процедур у практику надання грифів підручникам і навчальним посібникам НАКАЗУЮ:

1. Затвердити Методичні рекомендації щодо структури, змісту та обсягів підручників і навчальних посібників для вищих навчальних закладів та тимчасовий Порядок надання навчальній літературі грифів Міністерства освіти і науки України (додатки 1, 2).
2. Рекомендувати ректорам (директорам) підвідомчих вищих навчальних закладів:

- 2.1. Розробити та запровадити порядок попереднього розгляду навчальної літератури, яку пропонується видати з відповідним грифом міністерства, обґрунтуванням доцільності видання та визначенням офіційних рецензентів.
3. Головам науково-методичних комісій з вищої освіти при проведенні експертизи і прийнятті рішення про доцільність видання навчальної книги з відповідним грифом міністерства керуватися такими критеріями: - відповідність сучасним педагогічним технологіям і вимогам до навчальної книги;
- науково-методичний рівень і оригінальність;
  - забезпеченість навчальної дисципліни відповідною сучасною україномовною літературою.
4. Інституту інноваційних технологій і змісту освіти (Завалевський Ю.І.):
- 4.1. Забезпечити дієвий контроль за прозорістю процедури проходження та якістю матеріалів, наданих вищими навчальними закладами і видавництвами для отримання грифів.
- 4.2. Запровадити до 1 вересня 2009 року єдиний реєстр навчальної літератури, якій надані грифи «підручник», «навчальний посібник».

Регулярно публікувати в газеті «Освіта України» перелік навчальних книг, яким надані відповідні грифи.

- 4.3. При формуванні річних планів видання навчальної літератури, визначати ті книги, що мають бути видані першочергово.

Затверджені міністерством плани видань навчальної літератури доводити до відома навчальних закладів, науково-методичних комісій, видавництв та розмішувати на сайті міністерства.

5. Контроль за виконанням наказу покласти на заступника Міністра В.Д. Шинкарука.

Міністр

І.О.Вакарчук

ТИМЧАСОВИЙ ПОРЯДОК
НАДАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ЛІТЕРАТУРИ
ГРИФІВ МІНІСТЕРСТВА ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

(Додаток 2 до наказу МОНУ № 588 від 27.06.2008 р.)

Цей Порядок визначає систему організаційної та науково-методичної роботи Міністерства освіти і науки України щодо науково-методичного рівня навчальних видань, офіційного підтвердження доцільності їх використання у навчально-виховному процесі в навчальних закладах України. Він ґрунтується на положеннях і нормах Законів України «Про освіту», «Про вищу освіту», «Про видавничу справу», «Про наукову і науково-технічну експертизу», «Про авторське право і суміжні права» та інших нормативно-правових актах, що регламентують діяльність Міністерства освіти і науки України щодо науково-методичного забезпечення системи освіти України.

1. Загальні положення

- 1.1. Офіційне визнання відповідності навчальної і навчально-методичної літератури вимогам державних стандартів освіти, навчальних планів і програм, інших нормативних документів, що регламентують зміст освіти, реалізується через процедуру надання Міністерством освіти і науки України відповідного Грифа (далі – Гриф).
- 1.2. Гриф Міністерства освіти і науки України надається таким навчальним виданням.
- 1.3. Підручникам – навчальним виданням, які систематизовано відтворюють зміст навчальної дисципліни відповідно до офіційно затвердженої навчальної програми;
  - 1.3.1. Навчальним посібникам – навчальним виданням, які доповнюють або частково замінюють підручник у викладі навчального матеріалу з певної дисципліни;
  - 1.3.2. Навчально-наочним посібникам – навчальним виданням, які містять ілюстративно-наочні матеріали, що сприяють вивченню і викладанню дисципліни, засвоєнню їх змісту;

- 1.3.3. Навчально-методичним посібникам – навчальним виданням з методики викладання навчальних дисциплін;
- 1.3.4. Хрестоматіям – навчальним виданням літературно-художніх, історичних, наукових, мистецьких чи інших творів абоїх частин, які є об'єктом вивчення певної навчальної дисципліни відповідно до офіційно затвердженої навчальної програми;
- 1.3.5. Словникам, енциклопедіям і довідникам – навчальним виданням довідкового характеру, які містять упорядкований перелік відомостей про певну галузь знань або мовні одиниці (слова, словосполучення, фрази, терміни, поняття тощо);
- 1.4. Міністерство освіти і науки України встановлює два види Грифів:
  - «Затверджено Міністерством освіти і науки України»;
  - «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України».
- 1.5. Гриф «Затверджено Міністерством освіти і науки України» надають за результатами експертизи підручникам, які попередньо були видані як навчальні посібники і отримали схвальні відгуки фахівців.
- 1.6. Гриф «Затверджено Міністерством освіти і науки України» надається підручникам, гриф «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України» надається усім іншим видам навчальної і навчально-методичної літератури. Рішення про надання грифів «Затверджено» і «Рекомендовано» ухвалює Міністр на підставі висновків відповідних комісій Науково-методичної ради Міністерства освіти і науки України.
(п.1.5 затверджено Наказом МОН № 11 від 10.01.2009 р.)
- 1.7. Текст Грифа містить також таку інформацію про призначення навчального видання: вид навчального видання, адресацію використання (тип навчального закладу відповідно до освітнього або освітньо-кваліфікаційного рівня, напрям підготовки або спеціальність). Він зазначається на титульному аркуші під назвою навчального видання. На звороті титульного аркуша вказують вихідні дані документа, на підставі якого прийнято рішення про надання Грифа

(номер і дата листа міністерства, а також номер і дата протоколу комісії НМР міністерства, на підставі якого було прийняте рішення про надання Грифа).

- 1.8. До Планів випуску навчальної літератури Міністерства освіти і науки України за державне фінансування можуть уноситися лише навчальні видання, які отримали відповідний Гриф.

2. Організація експертизи навчальної літератури

- 2.1. Для одержання Грифа вищий навчальний заклад, видавництво або інша установа чи організація, яка здійснюватиме видання книги звертається з листом-клопотанням про проведення експертизи до Міністерства освіти і науки України;
- 2.2. У листі-клопотанні зазначають: повну назву навчальної книги, автора (авторів), вид та адресацію навчального видання (кому адресована книга, тип навчального закладу відповідно до освітнього чи освітньо-кваліфікаційного рівня, спеціальність), відповідність навчальній програмі із зазначенням дисципліни, для якого призначене видання, джерела фінансування видання, навчальної книги. До листа додають:
- попередньо відредагований рукопис, підготовлений державною мовою;
  - рецензії на рукопис двох-трьох фахівців;
  - відповідь автора (авторів) на зауваження рецензентів;
  - висновок фахового редактора (якщо рукопис подає видавництво), у якому дається оцінка якості рукопису, його відповідність навчальній програмі, зазначається актуальність та оригінальність навчальної книги;
  - витяг з протоколу рішення Вченої ради навчального закладу з рекомендацією рукопису підручника (навчального посібника) до друку, програма дисципліни, копія навчального плану;

- відомості про авторів (прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, учене звання, місце роботи, посада, контактний телефон);
  - обґрунтування доцільності видання навчальної книги.
- 2.3. Після реєстрації поданих матеріалів в Інституті інноваційних технологій і змісту освіти їх надсилають у тижневий термін до відповідної комісії Науково-методичної ради міністерства, яка протягом одного місяця проводить експертизу рукопису (в окремих випадках термін експертизи може бути продовжений керівником відділення НМР, до якого належить комісія) і виносить рішення про доцільність його видання з відповідним грифом.
- 2.4. Після прийняття комісією рішення щодо поданого рукопису голова комісії у тижневий строк повертає до Інституту інноваційних технологій і змісту освіти розглянуті матеріали разом із випискою з протоколу засідання комісії. У разі прийняття комісією негативного рішення подається вмотивований висновок із зазначенням причин відмови в наданні Грифа. У таких випадках на вимогу замовника може призначатися додаткова незалежна експертиза. Розгляд її матеріалів повторно здійснює комісія Науково-методичної ради під контролем Бюро відповідного відділення, її рішення є остаточним.

3. Порядок скасування Грифа

- 3.1. У разі неякісної редакційної підготовки навчального видання або його поліграфічного виконання, переробки тексту оригіналу, недостовірного перекладу, що призвело до пониження його наукового і науково-методичного рівня та якості, наданий Гриф може бути скасований.
- 3.2. Відмова автора, видавця доопрацювати рукопис відповідно до зауважень експертів або висновку комісії дає підстави на скасування наданого раніше Грифа.
- 3.3. Редакція Грифа не може самочинно змінюватися видавцем чи автором книги. У разі спотворення тексту Грифа він скасовується

Міністерством освіти і науки України. Порядок скасування наданого Грифа такий самий, як і його надання. Скасування здійснюється за рішенням Міністерства освіти і науки на підставі висновку комісії Науково-методичної ради або бюро відповідного відділення.

- 3.4. Усі спірні питання щодо надання Грифа розглядає бюро відповідного відділення Науково-методичної ради або спеціально створені комісії.

4. Термін дії Грифа

- 4.1. Термін дії наданого Грифа Міністерства освіти і науки України – 5 років з дня прийняття відповідного рішення. Якщо за цей час навчальна книга не видавалася, то Міністерство освіти і науки України обов'язково має підтвердити раніше наданий
- 4.2. Дія наданого Грифа не поширюється на доповнені або перероблені більш як на 25 відсотків перевидання навчальної літератури, якщо вони здійснюються навіть у термін дії Грифа. У такому разі підготовленому до перевидання рукопису необхідно знову пройти експертизу комісії Науково-методичної ради і підтвердити раніше наданий Гриф.
- 4.3. Після завершення терміну дії Грифа навчальному виданню необхідно пройти нове затвердження з метою встановлення відповідності вимогам державних стандартів освіти, навчальних планів і програм.